UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Vyhodnocování situace dítěte a rodiny

Alžbeta Michalová

Katedra sociální pedagogiky
Vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová
Studijní program: B 7508 Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Vyhodnocování situace dítěte a rodiny“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů v seznamu literatury.

V Praze dne 7.5.2015

é é é é ..

Anotace

Bakaláŝská práce je zamŋŝena na ĂVyhodnocování situace dítŋte a rodiny.ñ Cílem mé práce je vysvŋtlit, jaké jsou cíle, metody, postupy, a v ļem spoļívají výhody ļi nevýhody procesu vyhodnocování. Dále bych chtŋla popsat a hodnotit, jak je proces vyhodnocování aplikován v praxi pomocí kazuistik a postupŢ sociálních pracovníkŢ v rámci sociálnŋ- právní ochrany dŋtí. BŋĖem práce budu vycházet z teoretických poznatkŢ, odborné literatury, legislativních a metodických materiálŢ, kazuistik a praktických zkuġeností sociálních pracovníkŢ na orgánu sociálnŋï právní ochrany dŋtí.

Klíļová slova

SociálnŋÏ právní ochrana dŋtí ï proces vyhodnocování- dítŋ- rodina - rizikové faktory

Summary

The bachelor thesis is focused on the evaluation of the situation of the child and family. The aim of the thesis is to explain the objectives, methods, procedures, advantages or disadvantages of the evaluation process. Then the thesis describes and evaluates how the evaluation process is applied in practice through casuistry and practices of social workers within social and legal protection of children. During the thesis we draw on theoretical konwledge, specialized literature, legislative and methodological materials, casuistry and the practical experiences of social workers from Social and Legal Protection of Children.

Keywords

Social and Legal Protection of Children ï evaluation process ï child ï family ï risk factors

Podĺkování

Ráda bych podĺkovala PaeDr. Marii Vorlové za odborné vedení mé práce, cenné rady a pŚipomínky. Rovnĺğ bych ráda podĺkovala Mgr. Irenĺ Divínové, která mi pomohla lépe se zorientovat v problematice vyhodnocování z pohledu sociálního pracovníka orgánu sociálnĺï právní ochrany dĺtí.

Obsah

Úvod **9**
1. Sociálnĕ- právní ochrana dĕtí **11**
1.1 Charakteristika 11
1.2 Cílová skupina dĕtí 11
1.3 Orgány OSPOD 12
1.3.1 Povinnosti obecních úřadů *12*
1.3.1 Pracovníci orgánu SPOD *13*
2. Vyhodnocení situace dítĕte **15**
2.1 Vývoj hodnocení situace dítĕte a rodiny 15
2.2 Vyhodnocování situace dítĕte a rodiny 17
2.3 Cíle hodnocení situace dítĕte a rodiny 19
2.4 Přístupy pracovníků při vyhodnocování 20
2.5 Metody hodnocení situace dítĕte 21
2.6 Proces vyhodnocování 23
2.6.1 Úvodní hodnocení situace dítĕte a rodiny *24*
2.6.2 Komplexní hodnocení situace dítĕte a rodiny *25*
2.7 Posuzované oblasti při procesu vyhodnocování 25
2.8 Výhody a nevýhody procesu vyhodnocování 27
2.9 Problémy sociálních pracovníků během vyhodnocování 28
3. Rizikové faktory **31**
3.1 Definice pojmu „rizika" 31
3.2 Význam rizikových faktorů 31
3.3 Typy rizikových faktorů 33
4. Vyhodnocování v praxi jako součást sociální práce s rodinami **37**
4.1 Kazuistika 1 37
4.1.1 Postupy pracovníků SPOD v praxi *43*
4.2 Kazuistika 2 40
4.2.1 Postupy pracovníků SPOD v praxi *43*
4.3 Kazuistika 3 44
4.3.1 Postupy pracovníků SPOD v praxi *48*
4.4 Diskuze o problematice 49
Závěr **53**
Seznam použité literatury **55**
Seznam zkratek **55**

Úvod

Ke zpracování bakalářské práce jsem si vybrala téma „Vyhodnocování situace dítěte a rodiny“.

K napsání bakalářské práce mě inspirovala praxe na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Během praxe jsem měla možnost sledovat vyhodnocování podle nové legislativní úpravy, metodických doporučení ministerstva práce a sociálních věcí a metodických materiálů vytvořených jinými institucemi. Pociťovala jsem nutnost hlouběji proniknout do této problematiky.

Během vyhodnocování situace dítěte a rodiny se setkáváme s novými podmínkami, které přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tyto podmínky se stali součástí i metodických doporučení ministerstva práce a sociálních věcí. Vzhledem k novým podmínkám procesu vyhodnocování se tak setkáváme nejen s určitými výhodami, ale i nevýhodami při výkonu sociálně-právní ochrany dětí v praxi. Je však důležité je umět pojmenovat a využít je při vytváření více systematického postupu při vyhodnocování, protože v současné době je proces vyhodnocování využíván sociálními pracovníky spíše jako formální záležitost než efektivní nástroj při práci s rodinami. Myslím, že vzhledem k mnoha změnám v systému sociálně-právní ochrany dětí, kdy jednou z nich je proces vyhodnocování, by lidé v naší společnosti měli být více trpěliví, naslouchat více druhým, a tak společně spolupracovat na vytváření takových podmínek, které při procesu vyhodnocování přispějí k větší ochraně dětí a jejich rodin, které se ocitají v nepříznivé sociální situaci.

Cílem mé práce je vysvětlit, jaké jsou cíle, metody, postupy a v čem spočívají výhody či nevýhody procesu vyhodnocování. Dále bych chtěla popsat

a zhodnotit, jak je proces vyhodnocování aplikován v praxi pomocí kazuistik a postupŢ sociálních pracovníkŢ v rámci sociálnŋ- právní ochrany dŋtí.

Práce je rozdŋlena na ļ tyŚi kapitoly. **V první kapitole** se vŋhuji sociálnŋ ï právní ochranŋdŋtí a to zejména její charakteristice, orgánŢm, cílové skupinŋ dŋtí, které spadají pod tento orgán a povinnostem obecních úŚadŢ a sociálních pracovníkŢ, které mají dle zákona o sociálnŋ ï právní ochranŋ dŋtí nejvíce úkolŢ a povinností v rámci sociálnŋï právní ochrany dŋtí. **Ve druhé kapitole** se zabývám vyhodnocováním situace dítŋte a rodiny, kde popisuji vývoj, cíle, metody, postupy, výhody a nevýhody procesu vyhodnocování. **Ve tŚetí kapitole** se zamŋŚuji na rizikové faktory, se kterými se nejļ astŋji setkáváme bŋhem procesu vyhodnocování situace dítŋte a rodiny. **Ve ļ tvrté kapitole** se vŋhuji tomu, jak je proces vyhodnocování aplikován v praxi pomocí kazuistik a postupŢ sociálních pracovníkŢ na orgánu sociálnŋ ï právní ochrany dŋtí, na kterých ukazuji rŢzné zpŢsoby vyhodnocování. **V závŋru práce** pak hodnotím a srovnávám postup sociálních pracovníkŢ bŋhem vyhodnocování v praxi s nŋkterými metodickými doporuļ eními MPSV.

1. Sociální a právní ochrana dětí

1.1 Charakteristika

V České republice se sociálně - právní ochrana dětí primárně vztahuje především ochranu určené všem nezletilým dětem, které nedosáhly 18 let a sekundárně jejich rodinám. Tato ochrana je poskytována státem bezplatně.[1]

Sociálně právní ochrana dětí se nejvíce opírá o zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.[2] Sociálně právní ochrana dětí je však v souladu i s Úmluvou o právech dítěte, s Listinou základních práv a svobod a mnoha dalšími právními předpisy jako je například nový občanský zákoník nebo vyhláška č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochrany dětí.[3] Dříve byl oporou sociálních pracovníků v rámci sociálně-právní ochrany dětí i zákon o rodině č. 94/1963, který byl zrušen a nahrazen novým občanským zákoníkem ke dni 1. 1. 2014.

Všechny tyto listiny, právní předpisy a zákony napomáhají státu k ochraně dětí a zajištění jejich práv a zájmů.

1.2 Cílová skupina dětí

Cílovou skupinou dětí, které spadají pod sociálně-právní ochranu dětí (dále jen SPOD) jsou nezletilé děti s trvalým pobytem v České republice nebo děti, které jsou hlášeny k pobytu v ČR po dobu 90 dnů.[4] Mezi cílovou skupinu dětí SPOD patří dále děti, které jsou podle zákona č. 359/1999 ohroženy

[1] § 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění novel
[2] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění novel (dále jen zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
[3] vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochrany dětí (dále jen vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochrany dětí)
[4] § 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí

násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, ohroženy trestným činem nebo podezřením ze spáchání trestného činu, spáchaného rodiči ohrožujícími vlastní život dítěte. Patří sem i děti, jejichž rodiče nebo jiné fyzické osoby, u kterých je dítě v péči, neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Další skupinu dětí SPOD tvoří děti, které vedou zahálčivý, nemravný život, děti, které jsou žadateli o azyl, odloučeni od svých rodičů a děti, také děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných fyzických, právnických osob zodpovědných za výchovu dítěte.[5]

1.3 Orgány OSPOD

Mezi orgány SPOD, které vykonávají sociálně-právní ochranu dětí patří obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, ministerstva, Úřad mezinárodně-právní ochrany dětí a Úřad práce ČR. Dalšími orgány SPOD jsou obce a kraje se samostatnou působností, komise sociálně-právní ochrany dětí a další právnické a fyzické osoby pověřeny sociálně-právní ochranou dětí.[6]

1.3.1 Povinnosti obecních úřadů

Pro lepší porozumění tématu bych ráda vymezila povinnosti obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, které mají v rámci sociálně- právní ochrany dětí nejvíce úkolů, a tak se stávají důležitými orgány SPOD. Tyto povinnosti vyplývají ze zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Podle § 10 zákona č.359/1999 Sb. by měli obecní úřady vyhledávat ohrožené děti, podporovat rodiče v plnění jejich povinností vyplývající z rodičovské

[5] § 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí
[6] § 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí

zodpovědnosti, jednat nejen s dětmi o nedostatcích v jejich chování, ale i s rodiči o jejich nedostatcích ve výchově, poskytovat nebo zprostředkovat poradenství rodičům, kontrolovat, zda se děti neocitají v ohrožujícím prostředí a v neposlední řadě mají obecní úřady i oznamovací povinnost vůči obecním úřadům s rozšířenou působností při podezření, že se jedná o ohrožené dítě.[7]

Obecní úřady s rozšířenou působností mají mnoho úkolů v systému SPOD a jejím cílem je nejen vytvářet preventivní opatření, které přispívají k ochraně dětí, ale i působit na rodiče, uzdravovat rodinné prostředí, ve kterém rodina žije a spolupracovat nejen s orgány SPOD, ale i odborníky z různých oborů, například z psychologie, práva, sociální práce, apod. V rámci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností podle § 10 odstavce 3 zákona č. 359/1999 Sb. mezi základní povinnosti úřadu řadíme:[8]

a) sledování nepříznivých vlivů na dítě a zjišťování jejich příčin
b) vykonávání opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na dítě
c) pravidelná kontrola a vyhodnocování situace v rodině
d) zpracovávání individuálních plánů ochrany dětí
e) pořádání případových konferencí pro řešení konkrétní situace ohrožených dětí a jejich rodin

1.3.1 Pracovníci orgánu SPOD

Sociálně-právní ochrana dětí je vykonávána pomocí sociální práce sociálních pracovníků a sociální kurátorů na orgánech SPOD[9]. Tito pracovníci musí ke každému případu přistupovat individuálně a vycházet především z zákona č. 359/1999 Sb., pak ze Standardů kvality pro SPOD a dalších

[7] § 10 zákon o sociálně-právní ochraně dětí
[8] § 10 zákon o sociálně-právní ochraně dětí

dţlegitých zákonţ a pŚedpisţ. Pracovníci SPOD na úŚadech by mĎli dále pracovat i v souladu s etickým kodexem sociálních pracovníkţ, mít dostateľné vzdĎlání, docházet na vzdĎlávací kurzy a semináŚe.

Co se týká odbornosti sociálních pracovníkţ na oddĎlení péľe o rodinu a dĎti, tak tito pracovníci by mĎli mít vysokoškolské vzdĎlání ukonľené bakaláŚskou zkouškou nebo ukonľené vyšší odborné vzdĎlání.[10]

[10] § 49 a zákona o sociálnĎ-právní ochranĎ dĎtí

2. Vyhodnocení situace dítěte

2.1 Vývoj hodnocení situace dítěte a rodiny

Ještě do 90. let 20. století byla nepříznivá situace rodiny a dítěte považována především za soukromou věc.[11] V této době bylo častým řešením nepříznivé situace dítěte a rodiny odebrání dítěte z rodiny a umístění do ústavní péče.[12] Docházelo k tomu v důsledku nedostatečného zkoumání situace dítěte a rodiny, nedostatku vynaložených prostředků ke zlepšení jejich situace. Toto zásadní řešení mělo velmi nepříznivý vliv na celé fungování rodiny.[13] Postupem času se začali měnit názory a přístupy k významu biologické rodiny. Na řešení nepříznivé situace dítěte a rodiny se začal podílet i stát v rámci SPOD. Vláda, různé neziskové organizace a další odborníci začali pracovat na novele zákona č. 359/1999 Sb., metodických pokynech a dalších materiálech, které měli přispět k systematické práci s rodinou, která se ocitala v nepříznivé sociální situaci.[14]

Významná novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí vyšla v účinnost 1. 1. 2013 spolu s prováděcí vyhláškou č. 473/2012 Sb. Novelu zákona č. 359/1999 Sb. můžeme najít ve sbírce zákonů pod předpisem č. 401/2012 Sb. V rámci této novely tak došlo k mnoha změnám, například k zavedení nových závazných postupů a standardů kvality, které jsou důležité pro výkon SPOD. Mezi tyto nově zavedené postupy patřilo vyhodnocování

[11] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7.
[12] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 191.
[13] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7.
PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 21.
[14] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 49.

situace dítěte, vytváření individuálního plánu a zavedení případových konferencí.[15]

V průběhu několika let tak vzniklo i několik metodických doporučení a pokynů, jak provádět vyhodnocování situace dítěte a rodiny v rámci sociální práce s rodinami. Na těchto materiálech se však nepodílel jen stát, ale i pracovníci OSPOD, různé neziskové organizace a mnoho dalších odborníků.[16]

Díky vytváření těchto materiálů docházelo k tomu, že se začali objevovat takové postupy hodnocení situace dítěte a rodiny, které vedly k vnější systematické sociální práci s rodinami.[17] Vyhodnocování situace dítěte je tedy poměrně novým opatřením v rámci probíhající transformace systému sociálně-právní ochrany dětí.

Podle PhDr. Ptáčka a Mgr. Pemové však v České republice stále neexistuje jednotný systém pro vyhodnocování situace dítěte a rodiny, protože v rámci metody vyhodnocování jde o dlouhodobý proces, který vyžaduje největší značnou známku úsilí nejen ze strany státu, ale i orgánů SPOD, sociálních pracovníků, dětí a rodin, které se nacházejí v evidenci systému SPOD.[18]

Aktuální snahou orgánů SPOD je tedy využívání více systematických postupů při procesu vyhodnocování situace dítěte a rodiny na základě zkušeností sociálních pracovníků z jiných zemí, kteří tento systematický postup

---

[15] MPSV (2012): co nového přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně. Prezentace pro povířené osoby [on-line]. Dostupné 11. 4. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14402/Prezentace 180113.pdf

[16] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 5.

[17] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 49.

[18] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 49.

využívají.[19] Díky těmto postupům může pak sociální pracovník během vyhodnocování dojít k objektivnějším a spolehlivějším informacím, které pak využije jako podklad při vytváření klientova individuálního plánu.[20]

2.2 Vyhodnocování situace dítěte a rodiny

Podle metodických doporučení MPSV se v rámci vyhodnocování situace dítěte a rodiny jedná především o proces, který by měl probíhat u každého dítěte přijatého do evidence SPOD od 1. 1. 2013.[21]

V zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a ve vyhlášce č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou během vyhodnocování právně zakotveny, ale jen rámcově, povinnosti sociálních pracovníků, cíle a rozsah vyhodnocování.

Podle zákona č. 359/1999 Sb. by proces vyhodnocování měl provádět sociální pracovník SPOD na obecním úřadu obce s rozšířenou působností. Během hodnocení by měl tento pracovník nejprve zjistit, zda se jedná o dítě podle § 6, kterému by se měla poskytovat sociálně-právní ochrana. [22]

---

[19] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 5.

[20] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7.

[21] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 5.

[22] § 10 zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Vzhledem k tomu, že v ČR není uzákoněn postup vyhodnocování, tak je třeba využívat různých postupů vytvořených pomocí metodických doporučení MPSV nebo jiných institucí.[23]

Ve vyhlášce č. 473/2012 Sb. jsou tedy uvedeny cíle procesu vyhodnocování a oblasti, které musí sociální pracovník posoudit u ohroženého dítěte a rodiny.[24] Dále existují i oblasti, které jsou mnohem konkrétnější a jsou vytvořené dle minimálního rámce MPSV, který byl vypracován na základě praxe sociálních pracovníků. Smyslem tohoto rámce je to, že jednotlivé doporučené oblasti se stávají vodítkem při vypracovávání vlastních oblastí v jednotlivých hodnotících formulářích využívaných orgány SPOD. [25]

I když se jedná o proces, který má několik fází, od shromažďování, ověřování, analyzování jednotlivých informací získaných pomocí různých metod hodnocení, stále by měl mít sociální pracovník SPOD na paměti, že během tohoto procesu vyhodnocování tolik nezáleží na tom, aby pracovník využil co nejvíce metod hodnocení, ale aby poskytl především podporu a pomoc ohroženému dítěti a jeho rodině.[26] V rámci tohoto procesu se tedy soustřeďuje pozornost v první řadě na ohrožené dítě, pak na jeho rodinu a i celkové prostředí, ve kterém vyrůstá.[27] Všechny tyto oblasti jsou provázané a vzájemně se ovlivňují. Dítě tedy nevyrůstá samo bez rodičů, kteří mají velký

[23] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 9.
[24] § 1 vyhlášky o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí
[25] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 9.
[26] RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘ OVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce: Metodika vyhodnocování [online]. Praha: Lumos foundation, 2014. s. 8.
[27] RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘ OVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce: Metodika vyhodnocování [online]. Praha: Lumos foundation, 2014. s. 8.

vliv na jeho výchovu, ani bez osob, institucí, sluźeb, které ho ovlivŕují na jeho cestŋźivotem.[28]

2.3 Cíle hodnocení situace dítŋte a rodiny

Vyhodnocování situace dítŋte a rodiny mţźeme povaźovat jako jednu z metod sociální práce, která pomáhá sociálním pracovníkţm efektivnŋji pracovat s ohroźeným dítŋtem a rodinou v rámci sociálnŋ-právní ochrany dŋtí.[29]

Cílem této metody je komplexnŋ zmapovat situaci dítŋte a rodiny za úļelem zjiźšování míry ohroźení dŋtí v rodinŋ a zajiźšování individuálních potŕeb dítŋte, které by mŋly být naplňovány podle zákona ļ. 359/1999 o sociálnŋï právní ochranŋ dŋtí. Na základŋ vyhodnocení situace dítŋte a rodiny by pak mŋl sociální pracovník vypracovat spolu s klientem a jeho rodinou individuální plán pro ochranu dŋtí (dále jen IPOD).[30] Podle § 10 zákona ļ. 359/1999 Sb. by mŋl být zpracován IPOD do mŋsíce od pŕijetí ohroźeného dítŋte do evidence SPOD a následnŋ by mŋl být pravidelnŋ aktualizován napŕíklad pŕi umísťování dítŋte do jednoho z typţ náhradní rodinné péļe.[31]

Díky vyhodnocování zjiźšujeme jak rizikové, tak protektivní faktory, které jsou potŕeba pŕi sestavování IPOD. Na tvorbŋ individuálního plánu se podílí sociální pracovník OSPOD, dítŋ i rodina. Dále by v tomto plánu mŋly být stanoveny konkrétní cíle, kterých chce dítŋ dosáhnout, pak konkrétní opatŕení, která by mŋla pomáhat dítŋti a rodinŋ k dosaźení jejich pŕedem

[28] MATOUŹEK, Oldŕich. Metody a ŕízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 203.
[29] RACEK, Jindŕich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potŕeb dŋtí Praktický prţvodce: Metodika vyhodnocování [online]. Praha: Lumos foundation, 2014. s. 6.
[30] Kol. autorţ. Manuál implementace vyhodnocování situace dítŋte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítŋte pro orgány sociálnŋ-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 82.
[31] § 10 zákona o sociálnŋï právní ochranŋ dŋtí

stanovených cílů. Součástí IPOD jsou i termíny, během kterých by mělo dojít k naplnění jednotlivých opatření a dosažení stanovených cílů včetně termínu k přehodnocení IPOD. V neposlední řadě je dobré stanovit v IPOD i odpovědné osoby, které budou pomáhat při dosažení stanovených cílů.[32]

2.4 Přístupy pracovníků při vyhodnocování

Dříve, když tento proces vyhodnocování nebyl zaveden, pracovníci SPOD hodnotili situaci dítěte a rodiny na základě svého vlastního pohledu a postupovali pomocí různých metod sociální práce. Vzhledem k příliš mnoha případům, kterými se sociální pracovníci zabývali na orgánu SPOD, tak nemělo důvod využívat při práci s rodinami velké množství metod ke shromažďování a analýze informací o situaci dítěte a rodiny, které by vedly k efektivnějšímu hodnocení.[33] Vzhledem k tomuto přístupu sociálních pracovníků docházelo k tomu, že nebyly dostatečně zjišťovány individuální potřeby každého dítěte a jejich rodin, což vedlo v mnoha případech k problémům během plánování péče, které měly nepříznivý vliv jak na dítě, tak na celé fungování rodiny. [34]

Dále byla rozhodnutí sociálních pracovníků v některých případech neobjektivní vzhledem k omezenému pohledu na celkovou situaci dítěte a rodiny, a tato nedostatečně odůvodněná rozhodnutí mohla dávat šance různým osobám, klientům a jejich rodinám ještě i napadat systém sociálně-právní ochrany dětí.[35] Vzhledem k těmto skutečnostem vyplývajícím z mnoha

---

[32] MPSV.CZ. *Komentář k vyhodnocování.* [online]. 12.9.2013 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: *http://www.mpsv.cz/cs/14313*

[33] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7.

[34] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7.

[35] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 108.

výzkumů a analýz, se začalo přemýšlet o změnách během vyhodnocování situace dítěte a rodiny.

V dnešní době se tedy sociální pracovníci snaží využívat jiné přístupy, které by byly více efektivní při práci s rodinami. Například multidisciplinární přístup, který lze využít při komplexním hodnocení situace dítěte a rodiny. V rámci multidisciplinárního přístupu dochází k tomu, že na procesu vyhodnocování se podílí nejen sociální pracovník OSPOD, ale i další odborníci. Díky této spolupráci, tak dochází ke kvalitnějšímu zhodnocení situace dítěte.[36] V rámci tohoto přístupu může sociální pracovník využít další metodu při vyhodnocování a tou je případová konference. Na této konferenci se schází skupina odborníků v čele se sociálním pracovníkem SPOD. Tyto konference přispívají k řešení závažné situace dítěte a rodiny, kterou sociální pracovník SPOD nedokáže vyřešit vlastními silami nebo se v rámci SPOD uvažuje o umístění do náhradní rodinné péče kvůli aktuálnímu ohrožení, kterému je dítěti vystaveno v rodinném prostředí. Rozhodnutí sociálního pracovníka je třeba projednat s ostatními odborníky a naplánovat další plán péče o dítě.[37]

2.5 Metody hodnocení situace dítěte

Podle Matouška je třeba pro získání dostatečného množství potřebných a objektivních informací při hodnocení situace rodiny a dítěte využívat více metod hodnocení situace. Mezi tyto metody řadíme pozorování, sociální

[36] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 203.
[37] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 82.

getření, rozhovor s dětmi, rodiči, odborníky, analýzu zpráv a údajů ze spisové dokumentace, dotazníky, ekomapu a genogram.[38]

Při vyhodnocování situace rodiny a dítěte lze například pozorovat prostředí, osoby při řízené i neřízené činnosti a jako účastník při společné činnosti, kterou vykonávám s dítětem nebo rodinou, lze také pozorovat rodinu i v rámci sociálního getření. Pozorování tak může pomoci i při ověřování informací, které jsou získány během rozhovoru.[39]

Během sociálního getření, pracovník vstupuje do přirozeného prostředí rodiny, kde rodina žije. Díky sociálnímu getření může sociální pracovník například zjistit bytové podmínky rodiny a bezpečnost prostředí, vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, apod.[40]

Jako další metodu hodnocení lze využít rozhovor, který je často využíván při práci s rodinami na orgánu SPOD. Tento rozhovor může vést sociální pracovník nejen s dítětem, rodinou, ale i se spolupracujícími odborníky, kteří pomáhají při hodnocení situace dítěte a rodiny. Při vyhodnocování lze využít rozhovor k navázání komunikace, k zjištění důležitých informací a porozumění potřeb dítěte a rodiny. Pokud se jedná o rozhovor mezi dítětem a sociálním pracovníkem, měl by být rozhovor přizpůsoben tak, aby odpovídal věku a schopnostem dítěte.[41]

Analýza zpráv odborníků a jiných údajů ze spisové dokumentace je další metodou hodnocení. V rámci této metody však sociální pracovník musí

---

[38] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2014. s. 119.
[39] RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce: Metodika vyhodnocování [online]. Praha: Lumos foundation, 2014. s. 13.
[40] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 49.
[41] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 15.

posoudit jednotlivé zprávy a údaje ze spisové dokumentace a vybrat jen ty, které jsou důležité pro hodnocení situace dítěte a rodiny.[42]

Mezi další metody vyhodnocování lze řadit dotazníky, popř. testy, ekomapu a genogram.

Ekomapa je určitým typem grafického znázornění celkového obrazu rodiny pomocí kterého lze zpřehlednit vztahy nejen mezi členy rodiny, ale i lidmi a institucemi z jejich širokého okolí, se kterými rodina navázala nějaký vztah. Dále tato metoda pomáhá zjistit, jaké vztahy jsou důležité pro rodinu, které ménění a jaká je celková povaha všech vztahů mezi rodinou a jejím okolím.[43]

Další metodou hodnocení je genogram, který graficky znázorňuje rodinnou situaci. Genogram pomáhá pracovníkovi zpřehlednit jednotlivé vztahy a vazby mezi lidmi v nukleární a široké rodině. Pro znázornění jednotlivých vztahů se využívá různých symbolů a znaků.[44]

2.6 Proces vyhodnocování

Při práci s rodinami na orgánu sociálně-právní ochrany dětí můžeme proces vyhodnocování dělit na dvě základní etapy a tou je úvodní hodnocení a komplexní hodnocení. Tyto základní etapy hodnocení na sebe navazují v procesu vyhodnocování situace dítěte a rodiny. [45] Výsledky hodnocení jsou

[42] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 44.
[43] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 203
[44] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2014. s. 118.
[45] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 61.

v obou případech zaznamenány ve formulářích, které vytvořilo MPSV nebo orgán SPOD.[46]

2.6.1 Úvodní hodnocení situace dítěte a rodiny

Úvodní hodnocení se provádí u každého dítěte, které je přijaté do systému SPOD a u dětí, které jsou již v evidenci systému SPOD a v jejich aktuální situaci došlo k nějaké změně.[47]

V praxi se podle PhDr. Ptáčka a Mgr. Pemové úvodní vyhodnocování situace dítěte a rodiny většinou provádí nejpozději do 10 dnů.[48] V současné době však v zákoně není stanovena doba, během které by mělo být hodnocení dokončeno.

Hlavním cílem úvodního vyhodnocení situace dítěte a rodiny je zjistit, zda se jedná o ohrožené dítě a jaká je míra tohoto ohrožení. V případě, že se nejedná o ohrožené dítě, nedochází k podrobnějšímu vyhodnocování a dalšímu plánování péče. Po určité době by však měl být tento případ zhodnocen, zda nedošlo k nějaké změně a pokud nedošlo ke změně, tak je spis uzavřen a archivován na orgánu SPOD. Pokud se jedná o ohrožené dítě podle §6 zákona č.359/1999, sociální pracovník by měl přistoupit k další fázi vyhodnocování a to ke komplexnímu vyhodnocení situace dítěte a rodiny. [49]

Myslím, že během úvodního vyhodnocení je důležité upozornit na to, že i když jsou zjištění o ohrožení dítěte a jeho míře až závěrem úvodního

---

[46] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 29.
[47] RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce: Metodika vyhodnocování [online]. Praha: Lumos foundation, 2014. s. 13.
[48] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 29.
[49] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 30.

hodnocení, sociální pracovník SPOD může i během vyhodnocování provést určitá opatření vedoucí k zajištění základních potřeb dítěte, například pokud se jedná o případ, kdy je ohrožen život a zdraví dítěte a na základě tohoto ohrožení je třeba dítě umístit do ústavní péče.[50]

2.6.2 Komplexní hodnocení situace dítěte a rodiny

Další etapou vyhodnocování je komplexní vyhodnocení, které je širokospektrálním hodnocením situace dítěte a rodiny.

Toto komplexní hodnocení je prováděno u ohrožených dětí, u kterých je třeba zhodnotit celkovou situaci rodiny, zjistit příčiny jejich nepříznivé sociální situace, potřeby dítěte a rodiny, rizika a ochranné faktory důležité pro tvorbu IPOD.[51]

Vzhledem k tomu, že komplexní hodnocení je podrobnější než úvodní hodnocení a jeho cíle jsou o něco širší, tak doba, během které sociální pracovník vypracovává vyhodnocení situace dítěte a rodiny, je delší. Podle neziskové organizace Lumos by maximální limit pro komplexní vyhodnocení měl být jeden měsíc.[52]

2.7 Posuzované oblasti při procesu vyhodnocování

Při vyhodnocování posuzujeme oblasti, které jsou důležité v rámci celkového a kvalitního vyhodnocování situace dítěte a rodiny.

---

[50] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Praha: Portál, 2008. s. 58.
[51] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 71.
[52] RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce: Metodika vyhodnocování [online]. Praha: Lumos foundation, 2014. s. 11.

Jednotlivé posuzované oblasti během hodnocení se týkají dítěte, jeho rodičů i prostředí, ve kterém rodina žije. Tyto oblasti jsou vymezeny v § 1 ve vyhlášce č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí:[53]

a) při vyhodnocování situace dítěte a rodiny je třeba zjistit míru ohrožení, názor a přání dítěte, určit potřeby, schopnosti vzhledem k vlastnostem dítěte, vymezit sociální a zdravotní rizika dítěte, posoudit úroveň vývoje dítěte, jeho potřeby a zhodnotit průběh vzdělávání a případné předpoklady k dalšímu vzdělávání. Podle vyhlášky by se mělo v rámci hodnocení situace dítěte přihlížet i k věku dítěte.

b) během vyhodnocování situace rodiny bychom měli analyzovat situaci, prostředí rodiny, příčiny krize, zhodnotit vztah rodiče a dítěte, určit potřeby a možnosti rodiny a to především vztahové, ekonomické, sociální, pak výchovné kompetence rodičů, jejich předpoklady k výchově a s tím spojená možná rizika a posoudit materiální a finanční podmínky života rodiny

c) při vyhodnocování širšího prostředí rodiny bychom měli určit vztahové, ekonomické, sociální možnosti v širší rodině a jejich využitelnost pro rodinu, určit možnosti širšího sociálního prostředí a zjistit dostupnost, kvality služeb a bezpečnost lokality pro rodinu

Podrobnější struktura jednotlivých oblastí není stanovena zákonem, ale MPSV vytvořilo alespoň minimální rámec na základě praktických zkušeností sociálních pracovníků, který mohou sociální pracovníci využít pro více systematické hodnocení celkové situace dítěte a rodiny. V rámci tohoto

[53] § 1 vyhlášky o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

minimálního rámce jsou doporučeny i metody hodnocení, které lze využít během procesu vyhodnocování.[54]

V minimálním rámci vytvořeném MPSV může sociální pracovník SPOD hodnotit vývojové potřeby dítěte, například zdravotní stav dítěte, emocionální vývoj, chování, rodinné a sociální vztahy, sociální prezentaci dítěte, identitu, samostatnost a sebeobsluhu dítěte. V oblasti kapacity rodičů při péči o dítě lze hodnotit základní péči rodičů, zajištění bezpečí a ochrany dětí, citovou vřelost rodičů, zajištění stimulace a podnětů směrem k dítěti, vedení a nastavování hranic rodiči a stabilitu rodičů. Při hodnocení širší rodiny a prostředí může sociální pracovník hodnotit rodinnou historii rodiny, fungování rodiny, širší rodinu, bydlení, zaměstnání, finanční situaci, sociální začlenění rodiny a komunitní zdroje v okolí rodiny.[55]

Z pohledu sociálních pracovníků SPOD je tento minimální rámec dobrým vodítkem k vytvoření strukturovaného postupu během procesu vyhodnocování, který lze upravit tak, aby vyhovoval různým klientům i sociálním pracovníkům SPOD.[56]

2.8 Výhody a nevýhody procesu vyhodnocování

Je důležité mít na paměti, že každý postup či metoda s sebou v praxi nese výhody i nevýhody. Jistou nevýhodou může být v rámci nových změn při procesu vyhodnocování, větší množství administrativy spojené s

[54] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 9.
[55] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 35–36.
[56] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 35.

vyhodnocováním. Je jasné, že vzhledem k povinnostem sociálních pracovníků SPOD může na první pohled působit klientům, ale i pracovníkům SPOD, že vnější množství administrativy prodlužuje proces vyhodnocování situace dítěte a rodiny. Je tomu však právě naopak. I když se jedná o dlouhodobý proces, který vyžaduje vnější množství administrativních úkonů v rámci SPOD, tak vyhodnocování situace dítěte a rodiny především zpřehledňuje celkovou situaci dítěte a rodiny, i jednotlivé postupy při řešení nepříznivé sociální situace rodiny, dokládá věrohodné důkazy o kvalitním hodnocení situace dítěte a rodiny a tím více chrání sociální pracovníky při výkonu sociálně-právní ochrany dětí.[57]

Je tedy důležité, aby nejen stát, orgán SPOD, různí spolupracující odborníci z jiných oborů, neziskové organizace, ale i ohrožené rodiny a děti se aktivně účastnili procesu vyhodnocování, na základě kterého jim bude poskytnuta co největší podpora a pomoc při řešení jejich nepříznivé sociální situace.[58]

2.9 Problémy sociálních pracovníků během vyhodnocování

V rámci sociální práce s rodinami sociální pracovníci využívají procesu vyhodnocování, jehož postupy ještě nejsou standardizované a to může přinášet jisté problémy v rámci tohoto procesu.[59]

---

[57] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 28.
[58] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 6.
[59] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7.

Problém, který se často objevuje v rámci sociální práce s rodinami při procesu hodnocení situace dítěte a rodiny, je prvek subjektivity každého sociálního pracovníka, který vstupuje do tohoto vyhodnocování. Tento problém, však ani v dnešní době nelze potlačit. Jelikož sociální práci vykonávají lidé, kteří mají určité emoce, sociální nastavení, jsou ovlivněny výchovou svých rodičů, apod. Sociální pracovník sice přináší prvek subjektivity, ale zároveň tím i svou jedinečnost, která je žádoucí při práci s rodinami.[60] Reflexivní přístup se v praxi jeví jako nesmírně důležitý. [61] Abychom zmírnili problém subjektivity v hodnocení situace dítěte a rodiny, můžeme například využívat více metod, informací a zdrojů.[62]

Další problém, který může nastat při hodnocení situace dítěte a rodiny, je využívání jednoduššího přístupu při hodnocení situace dítěte, při kterém se sociální pracovník zaměřuje jen na rizikové faktory, které jsou viditelné a jsou považovány za znak dysfunkce v rodině. Tento přístup se hojně využíval v rámci SPOD v ČR nejen v minulosti, ale přetrvává i dodnes. [63] Významný vliv na tento problém může mít profesionalita a zodpovědnost sociálního pracovníka a stanovený postup, ze kterého sociální pracovník vychází při vyhodnocování.[64]

V praxi sociálních pracovníků orgánů SPOD je tedy mnohem účinnějším přístupem v systému hodnocení, hodnocení na základě rizikových, ale i protektivních faktorů. Tento přístup umožňuje sociálnímu pracovníkovi zjistit rizika, která mohou ohrozit nejen život dítěte, ale i celé rodiny. Proto se v rámci SPOD sociální pracovník snaží při práci s rodinou

---

[60] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 69.
[61] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 45.
[62] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2014. s. 20.
[63] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2008. s. 191
[64] ÚLEHLA, Ivan. Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe [online]. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. s. 27.

odstranit tato rizika pomocí určitých opatření a tím zabránit bezprostřednímu riziku ohrožení dítěte a rodiny. Díky hodnocení protektivních faktorů však může sociální pracovník pomoci ohrožené rodině k celkové obnově jejich rodinného prostředí a také je může připravit na budoucí nepříznivé sociální situace, které už bude schopna rodina vyřešit vlastními silami.[65]

Závěrem lze tedy říci, že i když se objeví určité problémy při vyhodnocování situace dítěte a rodiny u sociálního pracovníka, třeba v přístupu k vyhodnocování, lze tyto problémy vyřešit, zmírnit a možná i odstranit. Tyto problémy totiž mohou být způsobeny tím, že nejsou stanoveny jeřtě strukturované postupy v rámci procesu vyhodnocování, které by přesně stanovovaly, jak by měl sociální pracovník k vyhodnocování přistupovat.

[65] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 21- 22.

3. Rizikové faktory

Nyní bych se ráda zabývala dŢleţitou souţástí procesu vyhodnocování a tou je rozpoznání rŢzných rizikových faktorŢ, které mohou pŢsobit na nepŚznivou situaci dítŇte a rodiny. V dalšţí ţásti je popsán význam a typy rizikových faktorŢ, se kterými se mŢţeme setkat v prŢbŇhu vyhodnocování.

3.1 Definice pojmu Ărizikaň

V rámci sociální práce s rodinami na orgánu SPOD se ţasto setkáváme s urţitými riziky, které se objevují v rodinŇa mohou navozovat urţité zmŇny ve fungování celé rodiny. Podle MatŇjţka je chápáno samotné riziko nikoliv jako urţité nebezpeţí, ale spíţe jako urţitá moţnost, která mŢţe nastat.[66] Naproti tomu Dunovský vnímá riziko jako potenciální nebezpeţí, které mŢţe ohrozit dítŇa celou rodinu.[67]

3.2 Význam rizikových faktorŢ

Pod rizikovými faktory si mŢţeme pŚedstavit urţité vlivy, které mohou zvyšovat míru ohroţení dítŇte a rodiny.[68] V rámci SPOD se tak mŢţeme setkávat s rizikovými faktory na straně rodiţŢ a dŇtí. Urţitý vliv na rodinnou situaci mŢţe mít z ekonomického hlediska i prostŚedí, kde rodina ţije. Dalšţí vliv na vznik rizikových faktorŢ mŢţe mít napŚíklad probíhající ekonomická krize, která mŢţe mít za následek zvýšené riziko chudoby, nezamŇstnanosti,

---

[66] MATŇJŢEK, ZdenŇk. Co dŇti nejvíc potŚebují: eseje z dŇtské psychologie. Praha: Portál, 2008. s. 22.
[67] MATŇJŢEK, ZdenŇk, JiŚí DUNOVSKÝ a ZdenŇk DYTRYCH. Týrané, zneuţívané a zanedbávané dítŇ. Praha: Grada, 1995. s. 135.
[68] BECHYŇOVÁ, VŇra a Marta KONVIŢKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkţními rodinami]. Praha: Portál, 2008. s. 40.

nedostatek materiálních prostředků rodiny a dítě k zajištění kvalitního bydlení.[69] Tyto vlivy mohou vést ke vzniku mnoha problémů, se kterými se rodina nedokáže vypořádat vlastními silami, může docházet i k ohrožení života a zdraví dítě, ale i celé rodiny. V tuto chvíli by měl sociální pracovník SPOD poskytnout rodině pomoc a podporu, zjistit míru ohrožení. Pokud se jedná o ohroženou rodinu, tak by měl zhodnotit celkovou situaci dítěte a rodiny, rozpoznat rizikové i ochranné faktory, zjistit individuální potřeby dítěte a rodiny. Teprve pak vytvořit IPOD, pomocí kterého bude sociální pracovník spolu s rodinou pracovat na řešení jejich nepříznivé sociální situace.[70]

V rámci SPOD se můžeme setkávat s jednotlivými rizikovými faktory při procesu vyhodnocování, během kterého rozpoznáváme i ochranné faktory, které jsou určitým protipólem rizikových faktorů.[71] Sociální pracovník se snaží při práci s rodinami v rámci SPOD, aby oba typy faktorů byly vyvážené nebo aby spíše převažovaly ty ochranné faktory, které pomáhají podpořit rodinu při řešení jejich nepříznivé situace. Díky identifikaci rizikových faktorů během procesu hodnocení může sociální pracovník lépe rozpoznat problémy v rodině a tak urychlit proces hodnocení. Z toho vyplývá, že jak rizikové, tak i ochranné faktory se stávají významnou součástí komplexního zhodnocení situace dítěte a rodin, individuálního plánu ochrany dítěte, pomáhají při řešení nepříznivé sociální situace rodiny a zároveň přispívají k vnitřní připravenosti rodin na jednotlivá rizika.[72]

---

[69] MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁŘOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2010. s. 44.
[70] PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Praha: Grada Publishing, 2012. s. 71.
[71] MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie. Praha: Portál, 2008. s. 24.
[72] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 21- 22.

3.3 Typy rizikových faktorů

Při zjišťování rizikových faktorů v procesu vyhodnocování můžeme rozlišovat rizikové faktory, které se vyskytují u dětí, rodičů nebo v prostředí, kde rodina žije. V rámci tohoto procesu se většinou setkáváme s více rizikovými faktory najednou.[73]

3.3.1 Rizikové faktory na straně dětí

Podle Matějčka se u dítěte můžeme setkat s rizikovými faktory v podobě nějakého postižení, předčasného narození, psychických poruch, zvýšené plačtivosti, nespavosti, nemocnosti, agresivity, specifických poruch učení či poruch komunikace. Dalším specifickým a častým problémem v ČR může být dítě, které nevyrůstá ve své biologické rodině.[74]

Tyto specifické problémy jsou dány dětem geneticky, dědí je po svých rodičích, prarodičích nebo se objevují během života jako důsledek nějaké nehody, nemoci či špatné výchovy rodičů.[75]

Specifické problémy dětí mohou být rizikem pro jejich rodiče v tom smyslu, že u nich mohou vyvolávat různé emoce, které rodiče nemusejí dávat najevo anebo je naopak mohou ventilovat skrze své děti formou zanedbávání, týrání, zneužívání. Děti tedy v těchto případech vyvolávají určitý podnět směrem k rodičům a záleží na rodičích, jak na tyto podněty zareagují.[76]

---

[73] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Praha: Portál, 2008. s. 40.
[74] MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie. Praha: Portál, 2008. s. 27.
[75] MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří DUNOVSKÝ a Zdeněk DYTRYCH. Týrané, zneužívané a zanedbávané děti. Praha: Grada, 1995. s. 14.
[76] MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie. Praha: Portál, 2008. s. 27.

3.3.2 Rizikové faktory na straně rodičů

Podle Matějčka se další faktory mohou objevit i u rodičů, kteří dříve byli týráni svými rodiči nebo nyní mají nějaké postižení, psychické poruchy, poruchy chování a osobnosti, závislost na návykových látkách, jsou více agresivní, depresivní nebo nervózní. Dalšími rizikovými faktory může být rozvod, rodiče, které nedosáhli zletilosti nebo se stali nevlastními rodiči, jedním rodičem vychovávající dítě nebo rodiče, kteří mají zvláštní výchovné praktiky či životní styl.[77]

Všechny tyto faktory mohou být dány geneticky nebo předávány z generace na generaci nebo jsou získávány během života v důsledku různých nemocí, nehod či nepříznivých sociálních situací.

3.3.3 Rizikové faktory prostředí

V prostředí, kde rodina žije, se mohou objevit rizikové faktory, jako jsou například chudoba, nezaměstnanost, ztráta bydlení nebo nedostatečně vyhovující bytové podmínky, které rodinu mohou ohrožovat.[78]

V ČR může ke zvýšenému výskytu těchto faktorů přispívat i vliv ekonomické krize. Chudobu můžeme dělit na dobrovolnou, absolutní či relevantní. Pro dobrovolnou chudobu se rozhodují sami občané, například z vlastního přesvědčení. Při absolutní chudobě dochází k tomu, že u osob nejsou dostatečně uspokojovány základní potřeby. A relevantní chudoba je následkem nerovnosti ve společnosti, kde dochází k uspokojování základních potřeb, ale na nízké úrovni.[79] Při práci s rodinami na orgánu SPOD se nejvíce setkáváme s relevantní a absolutní chudobou. Zvýšené riziko chudoby se může

---

[77] MATĚNČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie. Praha: Portál, 2008. s. 25.
[78] MATĚNČEK, Zdeněk, Jiří DUNOVSKÝ a Zdeněk DYTRYCH. Týrané, zneužívané a zanedbávané děti. Praha: Grada, 1995. s. 161.
[79] MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2010. s. 45.

objevit u rodin s více dŋtmi a nízkými pŚjmy.[80] Toto riziko má za následek narušení funkcí rodiny. Pokud je rodina dlouhodobŋ ohrožena chudobou, mŢže docházet k zadlužování, sociálnímu vylouţení rodiny ze spoleţnosti.

Dalším rizikovým faktorem prostŚedí je nezamŋstnanost. NezamŋstnanostmŢže být buŇ krátkodobá, nebo dlouhodobá. Nezamŋstnanýrodiţ je ten, který nemŢže najít práci, i když ji aktivnŋ hledá. KvŢli nezamŋstnanosti rodiţŢ mŢže docházet k oslabení funkcí rodiny, která mŢže vést až k chudobŋ rodiny.[81]

Jako další rizikový faktor v oblasti bydlení mŢžeme uvést napŚklad ztrátu bydlení nebo zhoršené bytové podmínky z dŢvodu špatné finanţní situace, kdy má rodina nedostatek finanţních prostŚedkŢ k zajištŋní kvalitního bydlení. KvŢli špatné finanţní situaci rodina ztrácí možnost najít si samostatné bydlení, a tak musí bydlet buŇ v azylových domech, nebo na ubytovnách.[82] Obŋ tato prostŚedí jsou riziková a mohou být ohrožením pro dŋti a rodinu. PŚi práci s rodinou v rámci SPOD nejsou dŋti odebírány na základŋ návrhu k soudu pouze kvŢli tŋmto rizikovým faktorŢm.[83]

V dŢsledku dlouhodobého pŢsobení rizikových faktorŢ v rodinŋ mohou rodiţe považovat za primární nebezpeţí zvýšené riziko chudoby, nezamŋstnanosti a ztráty bydlení, kterému se snaží bránit, bez ohledu na potŚeby svých dŋtí, které by mŋly uspokojit a neţiní tak. StŚedem jejich zájmu se tak stávají jejich vlastní potŚeby. V tŋchto situacích je tedy potŚeba, aby sociální pracovník poskytl podporu a pomoc pŚi Śešení nepŚíznivé situace rodiny, která je ohrožena mnoha faktory, kterým není schopna ţelit bez pomoci

[80] MATOUŠEK, OldŚich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítŋte a rodiny: v kontextu plánování péţe. Praha: Portál, 2014. s. 82.
[81] MATOUŠEK, OldŚich a Hana PAZLAROVÁ. Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014. s. 49.
[82] MATOUŠEK, OldŚich, Jana KOLÁŢKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. Sociální práce v praxi: specifika rŢzných cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2010. s. 47.
[83] § 14 zákona o sociálnŋ právní ochranŋ dŋtí

sociálního pracovníka. Pomoc a podpora ze strany sociálního pracovníka SPOD je poskytována formou poradenství, nabídkou dostupných sociálních sluźeb a sociálních dávek, které mŢźe rodina využívat a tím zabránit výskytu tĚchto rizikových faktorŢ.

4. Vyhodnocování v praxi jako součást sociální práce s rodinami

V této části se budu zabývat tím, jak je proces vyhodnocování aplikován v praxi.

Potřebné údaje jsem čerpala ze spisové dokumentace klientů OSPOD Prahy 2 a jména uvedená v kazuistikách jsou pozměněná vzhledem k ochraně osobních údajů. Toto pracoviště využívá především formulář pro hodnocení situace dítěte a rodiny, který vychází z metodického doporučení vypracovaného MPSV.

4.1 Kazuistika 1

Lukášovi jsou 4 roky a bydlel spolu s rodiči v rodinném domě v krajském městě. Jeho matce je 33 let a pracovala jako právničkа. Jeho otci je 32 let a pracoval jako konzultant v IT firmě.

Co se týká vztahů v širší rodině, kvůli konfliktním situacím mezi matkou Lukáše a rodinou otce došlo k ukončení jakýkoliv styků matky s rodinou otce. Otec však Lukáše bral na návštěvu ke své matce.

Naproti tomu matka matky často rodině pomáhala při různých konfliktních situacích, například nabídla azyl pro dceru po fyzickém útoku jejího manžela.

Od r. 2009 spolu začali rodiče žít ve společné domácnosti. V průběhu 3 let docházelo mezi rodiči k častým konfliktům a dokonce k násilí mezi rodiči v přítomnosti dítěte. Rodiče se snažili rodinnou situaci řešit, a tak chodili do manželské poradny, kde ke zlepšení situace mezi rodiči nedošlo.

V květnu r. 2011 matka spolu s Lukášem odešla ze společné domácnosti kvůli častým hádkám mezi rodiči, špatné komunikaci, vzájemné nedůvěře a fyzickým napadením ze strany otce. Matka se po odchodu ze společné domácnosti nastěhovala ke své matce, kde některou dobu bydlela, než si našla byt v krajském městě. Matka se dále obrátila na právníka a OSPOD. V období od května do července 2013 měl otec jen omezený kontakt s Lukášem.

Od r. 2013 – 2014 došlo mezi rodiči na základě soudních jednání k úpravě poměrů, kdy Lukáš byl svěřen do výchovy matky a následně došlo k rozvodu. V rámci úpravy poměrů se rodiče dohodli, že otec se bude stýkat se synem každý sudý týden od pátku do neděle od 16 hod. do 19 hod. a každý lichý týden od úterý do čtvrtka od 16 hod. do 19 hod a platit výživné 8 000 Kč měsíčně.

Od března 2014 probíhal styk mezi otcem a synem pravidelně, ale komunikace mezi rodiči stále nefungovala a docházelo k častým hádkám a násilím mezi rodiči.

V září roku 2014 nastaly problémy při předávání, kdy Lukáš měl jít k otci. Lukáš často při předávání brečel a chtěl zůstat u matky. I přes tyto potíže si otec Lukáše převzal. Po chvíli se Lukáš uklidnil, ale další den v péči otce chtěl chlapec zpátky k matce. Další styky s otcem a Lukášem při převzetí probíhaly obdobně, Lukáš nedokázal navázat vztah se svým otcem a nechtěl se s ním stýkat. Na základě této skutečnosti se otec obrátil na OSPOD.

Na úřadu SPOD proběhlo několik jednání, během kterých bylo doporučeno vyhledat odbornou psychologickou pomoc pro Lukáše. Matka psychologa vyhledala a oba rodiče spolu s Lukášem na tyto konzultace začali docházet a snažili se řídit doporučením psychologa. OSPOD matce nabídl i možnost asistovaného styku. Možnost asistovaného styku matka nejprve odmítala, ale pak tuto možnost přijala. V únoru 2015 byla započata spolupráce

s organizací poskytující možnost asistovaného styku. Během konzultací v této organizaci byla naplánována spolupráce obou rodičů v rámci asistovaného styku otce s Lukášem. Rodiče se spolu s organizací snažili o to, aby proběhlo několik asistovaných styků, během kterých si Lukáš bude postupně zvykat na to, že bude bez matky, když ho bude mít otec na starosti a aby lépe porozuměl situaci mezi rodiči, kteří už spolu nežijí jako manželé ve společné domácnosti. Situace v rodině se uklidnila a rodiče spolupracují s organizací umožňující asistovaný styk.

4.1.1 Postupy pracovníků SPOD v praxi

V září roku 2014 byl Lukáš přijat do evidence OSPOD na základě oznámení otce, který sociálního pracovníka informoval o problematické rodinné situaci. Po přijetí dítěte do péče sociálního pracovníka SPOD následovalo úvodní vyhodnocování, během kterého byla zjišťována míra a rozsah ohrožení.

Zpracování tohoto procesu vyhodnocování trvalo sociálnímu pracovníkovi asi 1 měsíc.

Během hodnocení sociální pracovník využíval ke zjišťování a shromažďování informací různé metody hodnocení. Sociální pracovník provedl rozhovor s rodiči na orgánu SPOD a také analyzoval spisovou dokumentaci dítěte, zprávy od psychologa, od organizace poskytující možnost asistovaného styku.

Při procesu vyhodnocování použil sociální pracovník SPOD jednoduchý formulář pro základní vyhodnocení situace dítěte vytvořený úřadem SPOD na základě metodického doporučení MPSV. V této konkrétní kazuistice byly zjištěny dílčí problémy, a tak stačilo poskytnout rodině malé množství

podpory, nebylo třeba podrobně hodnotit rodinu, když k tomu sociální pracovník neměl důvod.

Pro tento konkrétní případ využil tedy sociální pracovník jednoduchý typ formuláře, který se zaměřil na oblast situace dítěte a kapacitu rodičů. Oblast situace dítěte obsahovala zdraví, vzdělávání, emoční vývoj a chování, vztahy v rodině a další sociální kontakty. V oblasti kapacity rodičů byla základní péče rodičů, zajištění bezpečí a ochrany dítěte, schopnost dávat vhodné podněty, stimulovat jeho rozvoj a stabilitu. Součástí formuláře byl i krátký IPOD, kde byly zaznamenány konkrétní cíle, plánované kroky a opatření, odpovědné osoby i termíny, do kterých by měly být splněny cíle a prováděna opatření.

Tento typ jednoduchého formuláře byl vybrán, protože situace dítěte nebyla tak ohrožující. Dílčí problém, který se objevil při práci s rodinami, byl snáze řešitelný, rodiče spolupracovali a uvědomovali si problém, který se vyskytl v jejich rodinné situaci. Vzhledem k nízké míře ohrožení, nebylo třeba postoupit ke komplexnímu hodnocení situace dítěte a rodiny.

4.2 Kazuistika 2

Pavlovi je 12 let a bydlel spolu s mladší sestrou Radkou, bratrem Ondřejem a oběma rodiči v krajském městě. Mladší sestře Radce je 10 let a Ondřejovi jsou 2 roky.

Jeho matce je 37 let. Dříve pracovala jako krejčová, ale nyní je na mateřské dovolené s nejmladším synem Ondřejem. Její matka zemřela asi v 60 letech na srdeční zástavu, ale její otec je zdravý.

Otci je 34 let a je dlouhodobě nezaměstnaný. Dále je zapsaný na úřadu práce, kde si udělal rekvalifikační kurz na řidiče. Co se týká vztahu otce se svou rodinou, když byl mladý, vychovávali ho prarodiče, kteří již zemřeli.

Od roku 2006 spolu rodiče a děti Pavel a Radka bydleli ve společné domácnosti. Postupem času se však rodinná situace začala zhoršovat, rodiče se často hádali, stupňoval se problém s požíváním alkoholu, otec fyzicky trestal Pavla a Radku, někdy i matku.

V březnu r. 2014 chtěl otec fyzicky potrestat Pavla, tak se ho matka zastala a otec zbil jak matku, tak Pavla. Toto fyzické napadení ze strany otce matka na policii neohlásila. Situace v rodině se však dále nezlepšovala, ba právě naopak.

V září r. 2014 se otec nadměrně opil a vyhrožoval matce, že pokud se nevystěhuje ze společného bytu, tak ji zmlátí. Matka měla z otce strach a tak následujícího dne odešla ze společné domácnosti spolu s Ondřejem, kterého stále kojila. Matka s Ondřejem zatím bydleli u známých. Během krátké doby si matka našla byt v krajském městě, ve kterém platila každý měsíc nájem. Jelikož matka neměla peníze, musela si je půjčovat od známých. Otec totiž pobíral jak přídavky na děti, tak příspěvek na bydlení.

Po odchodu ze společné domácnosti, otec zakázal matce, aby se s Pavlem a Radkou stýkala. Během krátké doby se však rodiče rozhodli jít k advokátovi a tam se společně domluvili na střídavé výchově dětí. Od pondělí do pátku měl starší děti Pavla a Radku v péči otec a od pátku do pondělí měla v péči děti matka. Pokud však měl otec o víkendu připravený program pro děti, matka své starší děti nechala u otce.

V říjnu r. 2014 si matka měla převzít na víkend Pavla a Radku, ale ten den, kdy pro ně chtěla jít k otci, jí zavolal Pavel, že nechodí, že nechce jít k ní na víkend. Matka měla o děti strach a tak zavolala polici a poprosila je o

spolupráci při převzetí dětí. Otec byl při převzetí opilý, tak si matka děti odvedla. Pak na doporučení policie jela s dětmi do nemocnice, protože Pavel měl podlitinu na obličeji a také byl zbit páskem spolu s Radkou.

Koncem října matka podala s pomocí OSPOD návrh na předběžné opatření, kterým byly děti svěřeny do péče matky. Dále OSPOD požádal o zprávu z nemocnice a o delší hospitalizaci dětí, aby bylo zajištěno jejich bezpečí.

Co se týká vztahu mezi otcem a dětmi, děti se s otcem nechtějí stýkat, bojí se ho. A otec se s dětmi také nechce stýkat.

Matka pak měla problémy s bydlením, kde jí nechtěli prodloužit smlouvu kvůli neplacení nájmu. OSPOD matce doporučil vyřídit si dávky hmotné nouze a příspěvek na bydlení a dal jí kontakt na azylové bydlení. Matka si zažádala o sociální dávky, ale jejich vyřizování bylo zdlouhavé. Dále využila poradenských služeb v křesťanské neziskové organizaci a zajistila Pavlovi na základě doporučení OSPOD psychologickou odbornou pomoc. Matka s úřadem SPOD stále spolupracuje a využívá nabízených služeb ze strany OSPOD.

V současné době byl otec obviněn ze spáchání týrání svěřené osoby a je v jednání i jeho zbavení rodičovské zodpovědnosti. Otec se v současné době s dětmi moc nestýká

Školní anamnéza:

Starší děti Pavel a Radka chodili do základní školy. Pavel chodil do školy pravidelně, v prospěchu však došlo k mírnému zhoršení. Ve škole byl Pavel veselý, navazoval vztahy s kamarády. Škola spolupracovala s rodiči, nejprve s otcem ohledně prospěchu a od r. 2015 spíše škola spolupracuje s matkou.

Radka také pravidelně docházela do školy, její prospěch byl horší než u Pavla. Radka byla ve škole spíše tichá a v komunikaci s dětmi nesmělá. Při výuce byla Radka spíše pomalejší, ale pečlivá. V případě Radky, škola spolupracovala spíše s otcem a vedla s ním i individuální konzultace ohledně prospěchu Radky.

V současné době však došlo u obou dětí k mírnému zlepšení ohledně jejich prospěchu.

4.2.1 Postupy pracovníků SPOD v praxi

V říjnu roku 2014 byli Pavel, Radka a Ondřej přijati do evidence OSPOD na základě oznámení matky, která informovala sociálního pracovníka o náročné rodinné situaci. Po přijetí dětí do péče sociálního pracovníka SPOD následovalo úvodní vyhodnocování, během kterého byla zjišťována míra a rozsah ohrožení.

Zpracování úvodního hodnocení trvalo sociálnímu pracovníkovi asi 1 měsíc.

Během hodnocení sociální pracovník využíval ke shromažďování informací různé metody hodnocení. Sociální pracovník provedl rozhovor s rodiči a staršími dětmi na orgánu SPOD, rozhovor s učiteli na základní škole, dále sociální šetření v místě bydliště matky i otce a v neposlední řadě analyzoval spisovou dokumentaci dítěte, zprávy od pediatra, třídního učitele a policie ČR.

Pro základní hodnocení situace dítěte a rodiny použil sociální pracovník SPOD jednoduchý formulář vytvořený úřadem SPOD na základě metodického doporučení MPSV. Ve druhé kazuistice byl vybrán tento typ jednoduchého formuláře, protože i když v rodině musel sociální pracovník více zasahovat do práv dětí, míru ohrožení snižoval fakt, že matka spolupracovala, uvědomovala

si problém, který se v rodině objevil a skrze OSPOD byla vlas poskytnuta odborná pomoc, jak dětem, tak rodičům. Vzhledem k těmto okolnostem, nemě pracovník důvod vypracovávat podrobné hodnocení situace dítěte a rodiny.

V tomto jednoduchém typu formuláře se sociální pracovník zaměřil na oblast situace dítěte a kapacitu rodičů. Oblast situace dítěte obsahovala zdraví, vzdělávání, emoční vývoj a chování, vztahy v rodině a další sociální kontakty. V oblasti kapacity rodičů byla základní péče rodičů, zajištění bezpečí a ochrany dítěte, schopnost dávat vhodné podněty a stimulovat jeho rozvoj a stabilitu. Součástí formuláře byl krátký IPOD, kde byly zaznamenány cíle, plánované kroky a opatření, odpovědné osoby a termíny, do kterých by měly být splněny cíle a prováděna opatření.

Vzhledem k tomu, že míra ohrožení i v tomto případě nebyla vyhodnocena jako závažná, nebylo třeba postoupit k podrobnému hodnocení situace dítěte a rodiny.

4.3 Kazuistika 3

Jitce je v současné době 13 let a má jednoho polorodého sourozence Tomáše, kterému je 8 let. Jitka trpí syndromem AD/HD.

Její matce je 32 let a žije se svým druhem, se kterým má dalších 5 dětí. Otci je 45 let a pracoval jako stavbyvedoucí. Otec žil několik let s Jitkou u přítelkyně, která měla ještě další 2 děti.

V roce 2003 byla Jitka svěřena do péče matky, kde žila 2 roky a poté byla svěřena do péče otce. Během doby, kdy byla Jitka v péči otce, musela podstoupit operaci kyčlí. Vzhledem k zdravotnímu stavu Jitky se zjišťovalo, zda otec nezanedbal potřebná vyšetření, ale toto zanedbání se neprokázalo.

V roce 2007 matka požádala o změnu výchovy, ale soud žádost matky zamítl. Matka po zamítnutí žádosti už nejevila žádný zájem o Jitku.

Po krátké době otec navázal vztah s novou přítelkyní a jejími 2 dětmi. Otec se s Jitkou přestěhoval k přítelkyni a jejím dětem, kde žili ve společné domácnosti.

V roce 2010 přišla na OSPOD zpráva ze školy, že Jitka nechce chodit domů, a mají podezření na týrání vzhledem k celkovému stavu dítěte. OSPOD na základě tohoto oznámení začal prověřovat toto oznámení ve spolupráci s dětským krizovým centrem.

Otec s OSPOD moc nespolupracoval, Jitka po krátké době začala chodit do školy špinavá, neměla umyté vlasy a měla modřiny po těle. Věc byla řádně prověřena OSPOD ve spolupráci s pediatrem a ostatními odborníky.

V červnu roku 2010 bylo vydáno předběžné opatření a Jitka byla umístěna na 3 měsíce do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Během pobytu Jitky v tomto zařízení, rodina částečně spolupracovala s psychologem na doporučení OSPOD. Týrání ze strany otce se nakonec nepotvrdilo, ale soud stanovil nad Jitkou dohled. Po ukončení pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc byla otci doporučena další spolupráce s organizací, kam by Jitka docházela do dětské skupiny, pak spolupráce s psychologem, logopedem a změna školy. Potom, co však Jitka byla zpátky v péči otce, otec spolupráci s OSPOD a ostatními odborníky odmítal a připadala mu další spolupráce zbytečná. Jitka po návratu z pobytového zařízení tedy bydlela s otcem, jeho přítelkyní a mladším bratrem Tomášem.

Po několika letech byl však vztah mezi otcem a přítelkyní ukončen. Od té doby se otec s Jitkou často stěhovali, Jitka často měnila školu a otec na Jitku neměl tolik času, kolik by potřebovala.

V srpnu r. 2013 musela v noci zasáhnout policie v bytě otce, kde byl otec s Jitkou, Tomáškem a nějakými přáteli. Otec byl spolu s přáteli pod vlivem alkoholu a nevhodně se choval, takže byl odvezen na záchytku a dětí si odvezla bývalá přítelkyně otce.

V září roku 2013 byla Jitka přistižena, jak v obchodě kradla nějaké jídlo.

Na základě oznámení policie na OSPOD byla svolána případová konference, jejímž závěrem bylo to, že Jitka je ohrožená a je třeba ji poskytnout odbornou péči, ale ne ambulantně. Na základě případové konference bylo doporučeno umístit Jitku do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Otec po tomto doporučení však s umístěním dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nesouhlasil, a tak byl podán návrh na předběžné opatření. Předběžné opatření bylo vydáno soudem a Jitka byla umístěna do zařízení vyžadující okamžitou pomoc. V tomto zařízení byla zajištěna odborná psychologická péče a potřebná zdravotní péče. Zpočátku pobytu v zařízení Jitka udržovala kontakt s mladším bratrem a bývalou přítelkyní otce. Po nějaké době však Jitka odmítala jakýkoliv kontakt s rodinou. Mladší bratr Tomáš celou situaci špatně snášel, a tak bylo otci doporučeno vyhledat terapeutickou péči pro Jitku ve vztahu k mladšímu bratrovi. Otec se s Jitkou nějakou dobu nestýkal, protože Jitka stále odmítala kontakt s otcem a mladším bratrem. Po delší době se však otec setkal s Jitkou za asistence sociálního pracovníka SPOD a psychologa. Od té doby se Jitka začala stýkat s otcem a zlepšil se i vztah mezi Jitkou a Tomášem, se kterým se setkávala u otce.

Matka Jitky po několika letech projevila o Jitku zájem, když se dozvěděla o jejím umístění do zařízení vyžadující okamžitou pomoc a podala návrh na svěření Jitky do péče. Komunikace mezi Jitkou a její matkou

probíhala skrze telefonický kontakt a matka jednou navštívila Jitku v zařízení, kde byla umístěna. Koncem roku 2014 Jitka jela na měsíc k matce, která bydlela mimo ČR. Pobyt u matky proběhl dobře, ale po návratu se Jitka rozhodla, že nebude žít u matky a přestala s ní komunikovat.

V srpnu roku 2014 bylo zahájeno trestní řízení ve věci podezření na týrání a zanedbávání ze strany otce. Soud tedy ustanovil úřad SPOD opatrovníkem v trestním řízení. Vzhledem ke změně trvalého bydliště byl stávající úřad SPOD ustanoven i opatrovníkem v opatrovnickém řízení a poskytoval pravidelně informace úřadu SPOD z nového místa bydliště Jitky.

Jitka byla v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc rok. Prodlužovaná délka pobytu v tomto zařízení působila negativně na její psychický stav. Jitka tedy byla přemístěna v r. 2015 do dětského domova, kam začala chodit i do školy.

Od března r. 2015 otec začal spolupracovat s úřadem SPOD, projevil zájem o léčbu z alkoholové závislosti a začal chodit na rodinnou terapii. Dále bylo zahájeno trestní stíhání otce pro přečin ohrožování výchovy dítěte a bylo stanoveno jednání u opatrovnického soudu.

Školní anamnéza:

V průběhu několika let Jitka měnila často základní školu, protože se s otcem často stěhovali. Často bylo otci doporučeno úřadem SPOD, aby Jitka chodila do speciální školy vzhledem k syndromu AD/HD, ale tato možnost nebyla nikdy využita.

Když byla Jitka umístěna do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v tomto zařízení Jitka začala chodit na základní školu, kde zvládala i běžné učivo.

Nyní chodí na základní školu nedaleko dětského domova, ve kterém je umístěna.

4.3.1 Postupy pracovníků SPOD v praxi

V r. 2005 byla Jitka přijata do evidence OSPOD na základě oznámení zdravotnického zařízení pro podezření ze zanedbávání péče dítěte ze strany rodičů. Po přijetí dítěte do péče sociálního pracovníka SPOD byla zjišťována míra a rozsah ohrožení dítěte v rámci úvodního hodnocení.

Sociální pracovník během úvodního hodnocení, zjistil závažnou míru ohrožení, a tak vytvořil komplexní hodnocení situace rodiny a dítěte.

Během komplexního hodnocení sociální pracovník využíval ke zjišťování a shromažďování informací různé metody hodnocení. Sociální pracovník provedl rozhovor s rodiči, Jitkou a různými odborníky na orgánu SPOD, dále sociální šetření v místě bydliště matky i otce a v neposlední řadě analyzoval spisovou dokumentaci dítěte, zprávy od pediatra, psychologa, logopeda, školy, policie ČR, PPP, neziskových organizací, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětského domova.

Pro komplexní zhodnocení situace dítěte a rodiny použil sociální pracovník SPOD formulář vytvořený úřadem SPOD na základě metodického doporučení MPSV. Ve třetí kazuistice sociální pracovník SPOD vybral tento podrobnější typ formuláře, protože byla zjištěna v průběhu práce s rodinou závažná míra ohrožení a velké množství rizik, například týrání a zanedbávání dítěte, specifické potřeby dítěte, závislost otce na alkoholu, umístění do ústavního zařízení.

Sociální pracovník se v tomto typu formuláře zaměřil na oblast vývojových potřeb dítěte včetně sociálního, emocionálního, fyzického stavu dítěte, pak na kapacitu biologických rodičů pečujících o dítě a oblast rodiny,

širší rodiny a prostředí. Oblast vývojových potřeb dítěte obsahovala zdraví, vzdělávání, emoční vývoj a chování, identitu, vztahy v rodině a další sociální kontakty a chování dítěte navenek. V oblasti kapacity rodičů byla základní péče rodičů, zajištění bezpečnosti, citová vřelost, schopnost dávat dítěti vhodné podněty a stimulovat jeho rozvoj, stanovení a uplatnění hranic a stabilita. Poslední oblast rodiny, širší rodiny a prostředí obsahovala rodinnou historii a celkové fungování rodiny, širší rodinu, bydlení, zaměstnanost, příjmy rodiny, sociální integraci rodiny. Součástí formuláře byla analýza situace a potřeb rodiny, kde byly vyhodnoceny potřeby dítěte považované za rizikové, pak přání dítěte a rodičů a ochranné a rizikové faktory. Na základě komplexního hodnocení situace dítěte a rodiny byl vytvořen IPOD, kde byl zaznamenán dlouhodobý cíl, shrnutí současné situace rodiny a dítěte, pak konkrétně formulované cíle, plánované kroky a opatření, odpovědné osoby a termíny, do kterých by měly být splněny cíle a prováděna opatření včetně termínu pro přehodnocení celého plánu. Přehodnocení plánu probíhala asi dvakrát po 6 měsících, kde byly zaznamenány všechny nové změny, které se objevily během práce s rodinou.

Vzhledem k tomu, že míra ohrožení v tomto případě byla vyhodnocena jako závažná, bylo třeba postoupit k podrobnému hodnocení situace dítěte a rodiny, které se stalo podkladem k vytvoření IPOD.

4.4 Diskuze o problematice

Z jednotlivých kazuistik a postupů sociálních pracovníků můžeme vidět, že proces vyhodnocování v praxi sociálních pracovníků se tolik neliší od metodických doporučení a dalších materiálů vypracované MPSV.

Na začátek je nutno říci, že i když sociální pracovníci SPOD dříve v praxi nepoužívali formuláře pro vyhodnocování, neznamená to, že by

neplánovali a pracovali nahodile. Sociální pracovníci SPOD totiž vždy plánovali, měli nějakou rozvahu o tom, jakou poskytnout podporu rodině s ohledem na jejich individuální potřeby. Tuto rozvahu měli zaznamenanou ve spisové dokumentaci dítěte. Nyní však tuto rozvahu musí doložit písemně pomocí formuláře, který se stává podpůrným nástrojem při procesu vyhodnocování.

Myslím, že formulář pro hodnocení situace dítěte a rodiny se stává dobrým nástrojem, ve kterém je stanovena struktura jednotlivých oblastí, které má sociální pracovník sledovat a následně zhodnotit.

Zároveň však tento nástroj může snižovat kompetentnost sociálního pracovníka. Například, když má sociální pracovník nedostatek času, tak nebude mít dostatek informací k tomu, aby efektivně zhodnotil situaci dítěte a rodiny. V důsledku toho se pak proces vyhodnocování může stát pouhou formální záležitostí pro sociální pracovníky.

Když se na proces vyhodnocování podíváme z pohledu sociálních pracovníků SPOD, je důležité si uvědomit, že pokud bychom chtěli, aby byl proces vyhodnocování funkční a efektivní, musely by být v České republice vytvořeny takové podmínky, aby sociální pracovníci SPOD měli menší počet klientů. Od menšího počtu klientů by se pak odvíjela i větší časová dispozice pro sociální pracovníky k realizování efektivního způsobu hodnocení a využívání více metod hodnocení.

S tímto problémem přetíženosti sociálních pracovníků se na úřadech SPOD setkáváme každodenně a je třeba ho zohlednit při vypracovávání strukturovaných postupů během vyhodnocování. Tyto postupy by do budoucna mohly být vytvořeny s pomocí státu, MPSV, orgánů SPOD, sociálních pracovníků, neziskových organizací a dalších osob, které přispívají k transformaci systému SPOD.

Na druhou stranu však problém přetíženosti nemusí být způsoben nedostatečnými podmínkami, které stát vytvořil, ale může být způsoben i tím, že jednotlivá oddělení se neřídí Standardy kvality pro SPOD a počty klientů tak nejsou rovnoměrně přerozděleny mezi jednotlivé pracovníky SPOD.

Myslím, že v určitých aspektech, praxe odpovídá metodickým doporučením MPSV. Je to například tehdy, kdy proces vyhodnocování se stává pomocným nástrojem sociálních pracovníků při práci s rodinami. Například při vypracovávání komplexního hodnocení. Proces vyhodnocování tak pomáhá především zpřehlednit situaci dítěte a rodiny nejen pro sociální pracovníky, ale i pro ostatní spolupracující organizace, děti a rodiny, kteří jsou klienty OSPOD. Tato větší přehlednost v situaci dítěte je v praxi získávána především tím, že právě při vyhodnocování a tvorbě IPOD je zachycen postup pracovníka a to umožňuje i větší kontrolu pracovníků při práci s rodinami.

V praxi se také setkáváme s tím, že skrze proces vyhodnocování sociální pracovníci mohou delegovat povinnosti mezi rodiče a ostatní spolupracující organizace, a tak je vyhodnocování prováděno efektivněji díky tomu, že se rodiče s dětmi a pomáhající organizace aktivně zapojují do procesu vyhodnocování. To tedy odpovídá metodickému doporučení MPSV, kdy by během procesu vyhodnocování a tvorby IPOD mělo docházet k aktivnímu zapojení členů rodiny do procesu vyhodnocování a k rozdělení odpovědnosti.[84]

Za další požadavek vyplývající ze zákona č. 359/1999 Sb., u kterého se můžeme pozastavit je vypracování IPOD do měsíce od přijetí do evidence OSPOD a jeho pravidelná aktualizace jen v určitých situacích, například při umístění dítěte do ústavní výchovy.[85]

---

[84] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 104.
[85] § 10 zákon o sociálně-právní ochraně dětí

V praxi však vzhledem přetíženosti klientů nelze vždy tento požadavek plnit, jinak by mohlo docházet k tomu, že přepisování plánů a zaznamenávání jednotlivých změn by bylo na úkor práce s rodinou.

MPSV se v souladné době také snaží stanovit více strukturovaný postup ve vyhodnocování, který povede k větší systematické práci.[86] V praxi to dnes vypadá tak, že si vyhodnocování každý dělá spíše po svém. Na druhou stranu však je obtížné určit striktní postup při vyhodnocování, když jsou postupy hodnocení dány legislativně, metodicky, ale jen rámcově.

Myslím, že tedy nejlepší variantou řešení tohoto problému v praxi by bylo stanovit takový postup, ve kterém zůstane určitá variabilita vzhledem k tomu, že případy se kterými se sociální pracovník setkává na úřadě SPOD, jsou velmi odlišné.

---

[86] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014. s. 5.

Závěr

Cílem mé práce bylo vysvětlit, jaké jsou cíle, metody, postupy, a v čem spočívají výhody či nevýhody procesu vyhodnocování. Dále jsem popsala a zhodnotila, jak je proces vyhodnocování aplikován v praxi pomocí kazuistik a postupů sociálních pracovníků sociálně- právní ochrany dětí.

Z mého pohledu se mi podařilo naplnit cíle vymezením sociálně či právní ochrany dětí, v rámci které probíhá proces vyhodnocování. Dále jsem se zaměřila na proces vyhodnocování situace dítěte a rodiny, kde jsem popsala jednotlivé cíle, metody, postupy, výhody a nevýhody procesu vyhodnocování pomocí příslušné legislativy a metodických materiálů. Poté jsem se věnovala jednotlivým rizikovým faktorům, které jsou důležité nejen při vyhodnocování situace dítěte a rodiny, ale i při tvorbě individuálního plánu, který přispívá k dobrému fungování dítěte a rodiny. V závěru jsem snažila aplikovat proces vyhodnocování do praxe sociálních pracovníků pomocí kazuistik a postupů sociálních pracovníků OSPOD, na kterých jsem ukázala různé způsoby vyhodnocování. V závěru práce jsem pak hodnotila a srovnávala postup sociálních pracovníků během vyhodnocování v praxi s metodickými doporučeními MPSV.

Vyhodnocování situace dítěte a rodiny považuji za důležitou metodu sociální práce, která je významná při práci s rodinami na OSPOD. Díky vyhodnocování situace dítěte a rodiny dochází ke komplexnímu zmapování situace dítěte a rodiny, které napomáhá zjistit míru ohrožení dítěte a zpřehlednit nepříznivou sociální situaci dítěte. Díky zpřehlednění situace dítěte a rodiny se sociální pracovník lépe orientuje ve velmi složité situaci dítěte a rodiny. V rámci vyhodnocování situace dítěte a rodiny poskytuje sociální pracovník podporu a pomoc, která odpovídá nejen individuálním potřebám dítěte, ale i celé rodiny. Vyhodnocování situace dítěte a rodiny tak přispívá

k řešení nepříznivé sociální situace rodiny a k vhodné ochraně dětí i jejich zájmů. Dále si uvědomuji, že při aplikování procesu vyhodnocování v praxi se stále budeme setkávat s mnoha problémy, které tento proces přináší. Je tedy důležité se zaměřit na to, aby se v ČR vytvořil takový proces vyhodnocování, který bude odpovídat nejen potřebám klientů, ale i sociálním pracovníkům OSPOD. V dnešní době si musíme vážit práce sociálních pracovníků OSPOD, kteří přicházejí do kontaktu s velkým počtem klientů, čelí mnohdy krizovým situacím, se kterými se snaží vypořádat, a přesto se snaží především chránit práva a zájmy dětí.

Ve vybrané problematice se nyní lépe orientuji, ale zároveň si uvědomuji, že do tohoto tématu teprve pronikám a napadá mě řada dalších otázek, které by mohly být předmětem mé další práce.

Seznam použité literatury

[1] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

[2] Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

[3] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 9788073673925.

[4] HELUS, Zdeněk. Vyznat se v dětech. [2. dopl. vyd.]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, [1984], 211 s.

[5] KAHOUN, Vilém. Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, 281 s. ISBN 9788073870645.

[6] Kol. autorů. Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV, 2014.

[7] KUBÍČKOVÁ, Hana. Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, 116 s. ISBN 9788074640179.

[8] MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, 108 s. ISBN 9788073675042.

[9] MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří DUNOVSKÝ a Zdeněk DYTRYCH. Týrané, zneužívané a zanedbávané děti. 1. vyd. Praha: Grada, 1995, 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

[10] MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

[11] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014, 214 s. ISBN 9788026205227.

[12] MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 380 s. ISBN 9788073675028.

[13] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 9788026206972.

[14] MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁŘKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 9788073678180.

[15] PEMOVÁ, Terezie; PTÁŘEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2012, 187 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

[16] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁŘEK. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo*. Praha: Linde, 2013, 9, 1-7. ISSN 1212866x.

[17] RACEK, Jindřich, Hana SOLAŘOVÁ a Alena SVOBODOVÁ. Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce: Metodika vyhodnocování [online]. 1. vyd. Praha: Lumos foundation, 2014, 245 s. [cit. 19.4.2015]. ISBN ISBN 978-80-260-5521-1. Dostupné z: http://czech.wearelumos.org/publication/vyhodnocování-potřeb-dětí-praktický-průvodce

[18] ÚLEHLA, Ivan. Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe [online]. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 128 s. ISBN 9788086429366200720 09.

[19] MPSV.CZ. *Komentář k vyhodnocování.* [online]. 12.9.2013 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: *http://www.mpsv.cz/cs/14313*

[20] MPSV.CZ. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany.* [online]. 15.1.2013 [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: *http://www.mpsv.cz/cs/14304*

[21] MPSV.CZ. *Rodina a ochrana práv dětí.* [online]. [2013] [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: *http://www.mpsv.cz/cs/4*

[22] MPSV (2012): co nového přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně. Prezentace pro pověřené osoby [on-line]. Dostupné 11. 4. 2014 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14402/Prezentace 180113.pdf

SEZNAM SYMBOLš A ZKRATEK

OSPOD	Orgán sociálnŋ-právní ochrany dŋtí
SPOD	Sociálnŋ- právní ochrana dŋtí
pracovník SPOD	sociální pracovník sociálnŋ- právní ochrany dŋtí
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních vŋcí
IPOD	Individuální plán ochrany dítŋte
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna